https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.104
УДК 922:81'28Симоненко

Н.О. ЯЦЕНКО, кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу граматики та наукової термінології
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, Київ, 01001
E-mail: n.yats@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-8393-4615

ПОДВИЖНИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЙНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ (ДО 90-річчя ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ЛЮДМИЛИ ОЛЕКСАНДРІВНИ СИМОНЕНКО)

У когорті визначних мовознавців-україністів другої половини XX — початку XXI ст. чільне місце посідає професор Л.О. Симоненко, подвижницька праця якої є зразком багаторічного й самовідданого служіння обраній раз і назавжди науковій справі.

Людмила Олександрівна Симоненко — знаний в Україні та поза її межами лексиколог, провідний термінознавець-лексикограф, кандидат філологічних наук, професор. Її понад п'ятдесятирічна творча діяльність пов'язана з Інститутом мовознавства ім. О.О. Потебні, Інститутом української мови НАН України та Українським мовно-інформаційним фондом НАН України.

Життєвий шлях Л.О. Симоненко (Поплавської) розпочався 15 вересня 1936 року в селі Мироцькому Бородянського району Київщини. Коли прийшла війна в 1941 році, родина Поплавських переїздить на мамину батьківщину — село Новоселиця Малинського району Житомирської області. Тяжке повоєнне дитинство, рання смерть батька не перешкодили поліській дівчині вчитися далі. Після закінчення Іршанської середньої школи в 1953 році вона стає студенткою мовно-літературного факультету Київського педагогічного інституту ім. М. Горького (тепер — Український

Цитування: Яценко Н.О. (2026). Подвижниця української термінологійної лексикографії (до 90-річчя від дня народження Людмили Олександрівни Симоненко). *Українська мова, 3* (99), 104—109. https://doi.org/10.15407/ukrmova2025.03.104

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

державний університет імені Михайла Драгоманова), який успішно закінчила в 1957 році. За призначенням поїхала до Ласківської семирічної школи Народицького району Житомирської області навчати дітей рідної мови. Через непрості родинні обставини в 1958 році переїхала до м. Києва, де кілька років працювала вихователькою дитячого садка.

Випадкова зустріч з учителем, доктором філологічних наук, професором А.А. Бурячком стає визначальною в її долі. 1 червня 1962 року Л.О. Симоненко переступила поріг Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР, спочатку працювала старшим лаборантом, а з грудня 1964 року — молодшим науковим співробітником відділу лексикології та лексикографії, у якому проходила аспірантський вишкіл під керівництвом відомого лексикографа, доктора філологічних наук, професора Л.С. Паламарчука. У 1973 році захистила дисертацію «Мікологічна лексика української мови» на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, що посіла чільне місце в дослідженні ботанічної термінології; була вченим секретарем відділу лексикології та лексикографії.

Від початку свого творчого наукового шляху Людмила Олександрівна переймалася проблемами лексикографії. Перебуваючи на посаді молодшого наукового співробітника відділу лексикології та лексикографії, готувала до друку рукопис «Словника мови Т.Г. Шевченка» (виконувала обов'язки помічника редактора II тому), працювала у складі авторського колективу V, VIII, IX та XI томів тлумачного «Словника української мови».

У 1978 році Л.О. Симоненко стала старшим науковим співробітником групи наукової термінології Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР. Відтоді її наукова доля пов'язана з термінопростором. З утворенням Інституту української мови НАН України Людмила Олександрівна обіймала посаду завідувача сектору наукової термінології (1991—1993), а згодом — завідувача відділу наукової термінології (1996—2008). Водночас вона виконувала значну науково-організаційну роботу з координації термінологійної роботи в Україні, налагоджуючи творчу співпрацю з кафедрами провідних вищих навчальних закладів на посаді вченого секретаря і заступника голови Комітету наукової термінології НАН України — Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Львівська політехніка», Донецького національного університету та ін. Найбільш плідні творчі зв'язки формуються зі спеціалізованими закладами освіти — технічними, медичними і под., умотивовані потребою розбудови української термінології в окремих сферах наукових знань, а саме: біологічній, медичній, судово-медичній, фармацевтичній, фізичній, хімічній, юридичній тощо. Незаперечним є факт, що Л.О. Симоненко організувала кваліфіковане редагування державних стандартів щодо тер-

мінів та визначень, лінгвістичну експертизу яких виконували в Інституті української мови НАНУ. У стандартах (на відміну від словників) терміни репрезентовано зовсім в іншій формі, зокрема наведено їхні дефініції, визначено сфери коректного вживання (напр.: «Каталог IEC. Міжнародні стандарти з електротехніки». У 2 частинах. Київ, 1995). Безперечно, це посприяло впорядкуванню та внормуванню галузевих термінологійних систем української мови.

Л.О. Симоненко — титан лексикографійної царини. Вона блискуче виконала лексикографійне редагування низки термінологійних словників. На загал зазначимо, що це словники термінів зоології (1993), фізіології (1993), будівництва (1994), цукрової промисловости (1996), військового зв'язківця (1996), газотранспортного обладнання (1999), енергетики (1999), екології (2000), зварювання металів (2001), судової медицини (2002), документознавства (2003), військової справи (2018) та ін. Виняткове місце у творчій спадщині Л.О. Симоненко як термінографа-лексикографа посідає «Російсько-український словник наукової термінології. Біологія. Хімія. Медицина» (1996), що входить до тритомової комплексної праці, у якій, на думку доктора філологічних наук, професора П.Ю. Гриценка, «автори вперше реалізували задум представити в лексикографічному форматі спільне і відмінне в терміносистемах близьких наук, виявити функціональний і семантичний розвиток базових термінів» [1].

Новаторською лексикографійною працею в україністиці став «Українсько-російський словник наукової термінології» (2004) за загальною редакцією Л.О. Симоненко. Це фундаментальний академійний словник, обсягом близько 100 000 термінів і термінних словосполучень, який високо оцінили в мовознавчому середовищі за систематизацію міжгалузевої лексики, вдалу спробу охопити значний пласт широко вживаної в наукових установах, вищих навчальних закладах та видавничій справі наукової та технічної термінології. Попри дискусії у фахових термінологійних колах щодо загальних тенденцій до укладання словників 2000 років, рівноваги між традиційною термінологією та новітніми запозиченнями це видання стало авторитетним джерелом, опертим на класичні лінгвістичні норми.

За науковою редакцією академіка Д.М. Гродзинського та професора Л.О. Симоненко вийшов друком «Словник української біологічної термінології» (2012), у передмові до якого зазначено, що це перший в українській лексикографії словник, що охоплює найуживанішу українську біологічну термінологію та її відповідники в російській та англійській мовах. Про широке визнання лексикографійного джерела свідчать схвальні відгуки провідних учених. За оцінкою доктора філологічних наук, професора Львівського національного університету імені Івана Франка І.М. Кочан, «з упевненістю можна констатувати, що така праця не має аналогів у вітчизняній термінографії. «Словник української біологічної термінології»,

[1] Гриценко П. (2006). Спроба синтезу. Л.О. Симоненко, *Біологічна термінологія: формування і функціонування. Навчальний посібник* (с. 7). Умань: РВЦ «СОФІЯ».

у якому зафіксовано лише усталені в мові лексичні одиниці, граматичні форми, наголоси, що відповідають вимогам сучасного правопису, вигідно відрізняється від попередніх біологічних словників типом і побудовою. Завдання словника полягає в тому, щоб дати читачеві максимум відомостей щодо сучасного стану української біологічної терміносистеми, а також еквівалентних форм вираження того самого поняття в російській та англійській мовах. Видання охоплює нормативну термінологію біологічних наук, назви окремих представників флори і фауни, культивованих у сільському господарстві, лікарських фармацевтичних рослин. Академічний «Словник української біологічної термінології», що вийшов під егідою Національної академії наук України, Інституту української мови НАН України, Комітету наукової термінології НАН України, став результатом плідної співпраці біологів та філологів (серед упорядників Словника: академік Д.М. Гродзинський, якого двічі обирали академіком-секретарем відділення загальної біології НАН України; група вчених відділу наукової термінології Інституту української мови НАН України: Л.О. Симоненко, М.П. Годована, С.В. Овсейчик, Л.В. Туровська, Н.О. Яценко, Л.М. Василькова)» [2].

Схвально про редактора-лексикографа, його принципову відповідальність висловився професор, доктор медичних наук О.І. Герасименко: «Мені пощастило, як фахівцеві судової медицини, разом з Людмилою Олександрівною працювати над підготовкою до видання «Словника-довідника термінів судової медицини» (2002), брати участь у ряді наукових конференцій з української наукової термінології, співпрацювати з низки інших питань. Скрупульозності, аргументованості, обґрунтованості, педантичності та іншим якостям Людмили Олександрівни можна тільки позаздрити... Я вдячний їй за допомогу в проведенні в Донецькому медичному університеті науково-практичної конференції з української судово-медичної термінології, наслідком якої став виданий як нормативний названий словник-довідник» [3].

Системним узагальненням багаторічних ґрунтовних напрацювань Л.О. Симоненко є індивідуальна монографія «Формування української біологічної термінології» (1991), присвячена описові однієї з найдавніших терміносистем української мови — біологічної термінології. У полі зору дослідниці перебували семантичні, граматичні та структурні особливості досліджуваної терміносистеми. Опершись на зібраний значний лексичний матеріал із галузевих і загальномовних словників, спеціальної наукової літератури, вона зробила спробу проаналізувати непрості шляхи формування, еволюцію цілісної термінологійної підсистеми, розкрити внутрішньосистемні лексико-семантичні відношення. У колективній монографії «Склад

---

[2] Кочан І.М. (2013). Велика подія в біологічній термінографії. Рецензія на: Словник української біологічної термінології. (2012). *Вісник Національної академії наук України, 10*, 86–88.

[3] Герасименко О.І. (2011). Життя, присвячене українському слову. *Берегиня української термінології: до 75-річчя з дня народження професора Л.О. Симоненко* (с. 14). Київ: КНЕУ.

і структура української термінологічної лексики» (1985) Л.О. Симоненко (співавтор — А.В. Крижанівська) закцентувала особливу увагу на актуальних для українського мовознавства принципах класифікації термінологійної лексики, засадах упорядкування термінологійних підсистем окремих наук, особливостях їх формування, збагачення, розвитку. Для термінологів справжнім термінографійним довідником з узагальненням тривалих теоретичних пошуків стала праця в такому ж співавторсті «Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии» (1987). Безперечно, заслуговує на увагу термінознавців колективна монографія за участи Людмили Олександрівни «Національні та інтернаціональні компоненти у сучасних терміносистемах» (1993) (у співавторстві із С.О. Соколовою, І.В. Коропенко), у якій досліджено взаємодію українських мовних засобів і загальновизнаних міжнародних елементів у процесі творення та впорядкування сучасних наукових і технічних термінів.

Упродовж багатьох років поспіль вона гармонійно поєднувала науково-дослідницьку працю в Інституті української мови НАНУ з освітянською діяльністю, викладала теорію загального мовознавства в Київському педагогічному інституті іноземних мов (нині — Київський національний лінгвістичний університет), в Уманському педагогічному університеті ім. Павла Тичини — термінознавство, у столичному ліцеї «Наукова зміна» — українську ділову мову.

Л.О. Симоненко плідно працювала у складі термінологійних комісій: з 1986 року — учений секретар і заступник голови Комітету наукової термінології Національної академії наук України, член Міжгалузевої лінгвістичної комісії, Української комісії з питань правничої термінології, експертної групи з опрацювання проєкту Конституції України. Людмила Олександрівна намагалася зробити все можливе для розвитку та впорядкування терміносистем, підготування висококваліфікованих кадрів для Національної академії наук України та закладів вищої освіти, підняття престижу української науки, постійно допомагаючи мовознавчим кафедрам України в редагуванні підручників (Т.В. Лепеха «Українознавство». Київ, 2006), рецензуванні наукової продукції викладачів (посібників, словників — «Короткий тлумачний словник з інформаційних систем для економістів» Л.С. Козловської та Н.М. Поліщук. Київ, 2004).

Професор Л.О. Симоненко — високоавторитетний мовознавець, що засвідчує, зокрема, активність в опонуванні кандидатських дисертацій викладачів України (проопоновано понад 20 дисертацій із проблем наукової термінології). Загалом протягом 1997—2018 років під науковим керівництвом Людмили Олександрівни захищено 12 кандидатських дисертацій. Як науковий керівник вона ніколи не сковувала творчої ініціативи здобувача, у такий спосіб створюючи непередавану атмосферу наукового пошуку. Л.О. Симоненко постійно консультувала установи й організації м. Києва з проблем наукової термінології, упродовж багатьох років (1999—2010) керувала секцією української мови Київського територіального відділення Малої академії наук України (МАН «Дослідник»); була головою журі

ІІ (міського) етапу та Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт з української мови. За «вагомий особистий внесок у популяризацію українського слова, високий професіоналізм» та з нагоди Шевченківського дня отримала Подяку Київського міського голови (№ 9789 від 5 березня 2003 р.).

Відчуваючи потребу злободенного обговорення животрепетних питань процесів термінотворення як на національно-мовній, так і інтернаціональній основі, термінологійної спадщини українських мовознавців 20-х років ХХ ст., своєчасних проблем кодифікації та впорядкування термінів різних галузевих терміносистем, Л.О. Симоненко була організатором та періодично проводила всеукраїнські й міжнародні конференції «Українська термінологія і сучасність» (1996, 1997, 1998, 2001, 2003, 2005, 2007, 2009), за матеріалами яких видала вісім однойменних збірників наукових праць, що їх ВАК України зарахував до переліку фахових видань.

На сторінках рейтингових лінгвістичних журналів, у наукових записках університетів та інших виданнях Людмила Олександрівна опублікувала численні статті з актуальних проблем термінології, нариси про видатних учених-філологів тощо. Її наукові праці, виступи на розширених пленумах Наукової координаційної ради Інституту української мови НАН України позначені нетрадиційним розв'язанням важливих термінознавчих проблем і високою культурою думки.

Науковий доробок ювілярки сягає понад 200 наукових праць із лексикології, термінології, лексикографії та термінографії, серед яких монографії, посібники, словники, наукові статті, тези, консультації, рецензії, науково-публіцистичні виступи. Л.О. Симоненко ввійшла в порубіжжя ХХ—ХХІ ст. як стійкий самовідданий борець за тяглість українськомовної термінології, рівновагу між питомими і запозиченими елементами в галузевих терміносистемах. Вічного тобі спочинку, невтомна Берегине українського наукового слова!

Статтю отримано 27.07.2026
Статтю схвалено 14.09.2026
Статтю опубліковано 02.11.2026

Nina Yatsenko, Candidat of Sciences in Philology, Senior Researcher
in the Department of Grammar and Scientific Terminology
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: n.yats@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-8393-4615

A DEVOTED FIGURE OF UKRAINIAN TERMINOLOGICAL LEXICOGRAPHY (ON THE 90TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF LIUDMYLA OLEKSANDRIVNA SYMONENKO)